



Cuvânt-înainte

Partenogeneza formelor de răspundere juridică reprezintă nucleul tezei de doctorat cu tema *Răspunderea juridică – evoluție și tendințe contemporane*, susținută de autor la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” din București, la data de 30 octombrie 2017. Acesta a fost «provocat» – desigur, în sens pozitiv – de constatarea că, în cele mai multe lucrări de Teorie Generală a Dreptului publicate în țară, subiectul formelor răspunderii juridice este tratat – firește, cu notabile excepții – în mod convențional, la nivelul manifestării acestora în domeniul normativ și doctrinar, fără a se face o reală demarcație între acestea și, deopotrivă, la nivelul descrierii specificității lor, iar geneza, condițiile apariției, modurile de manifestare a formelor răspunderii juridice, precum și consecințele asupra sistemului dreptului pozitiv român nu au format obiectul studiilor specialiștilor români în Teoria Generală a Dreptului.

În lucrare este susținută, cu argumentare logică, teza existenței unor instituții sau forme noi ale răspunderii juridice și este evidențiată existența unui fenomen de multiplicare și adaptare a acestora la noi tipuri de acțiune umană, ilicite, din punct de vedere normativ. Deopotrivă, este evidențiat rolul științei dreptului în formarea și recunoașterea unor noi forme ale răspunderii juridice, cu bine-venite referiri și la literatura științifică din Republica Moldova și Rusia. În cadrul cercetării interdisciplinare efectuate de autor, un loc important îl ocupă cea făcută din perspectiva filosofiei dreptului, susținându-se abordarea procesului apariției unor noi forme de răspundere juridică, în cadrul sistemului dreptului, în lumina concepției fenomenologice asupra dreptului, concepție la cunoașterea căreia remarcabila și regretata Anita Naschitz a avut o însemnată contribuție.

Partea cea mai novatoare a lucrării considerăm că o constituie cea referitoare la formele de răspundere juridică și dreptul pozitiv, la diviziunea și dinamica ramurilor sistemului dreptului pozitiv român, la cadrul metodologic de desfășurare a fenomenului partenogenezei formelor de răspundere juridică. De apreciat este că partea menționată are un accentuat caracter prospectiv. Preocupat de explicarea actualizată a apariției noilor ramuri de drept și, în strânsă legătură cu aceasta, a noilor forme de răspundere juridică, nu mai puțin, autorul evocă opiniile anticipative ale unor iluștri oameni de știință români ai perioadei interbelice, opinii valoroase și în condițiile prezentului.

Pentru justificarea cerinței de aprofundare a cercetării formelor de răspundere juridică, situându-se pe o poziție critică, autorul arată că, în ceea ce

privește cercetarea menționată, se constată fie o analiză superficială a acestora, fie o pluralitate necontrolată a criteriilor de analiză și o dezordine metodologică, din care nu se pot obține multe concluzii sigure din punct de vedere științific.

De apreciat este și argumentarea personală a autorului privind statutul de finalitate a dreptului pe care îl are răspunderea juridică, precum și acordarea atenției cuvenite cauzalității și fazelor fenomenului de partenogeneză a formelor de răspundere juridică.

În condițiile în care rolul interesului în drept nu s-a bucurat, încă, de meritata atenție specială, în ceea ce privește Teoria Generală a Dreptului este de apreciat concluzia că *morfologia desprinderii și adaptării unei noi forme de răspundere este cel mai bine descrisă în Dreptul mediului*, în cazul căruia se produce și o schimbare a raportului intereselor care susțin drepturile subiective ale părților, întrucât interesului particular al victimei unui delict ecologic i se asociază interesul general al societății care reclamă repararea prejudiciului ecologic.

Îmbinând cercetarea fundamentală cu cea aplicativă, autorul propune edictarea unor acte normative noi, de ramură, care să asigure legalitatea incriminării unor noi tipuri de ilicit juridic, precum și sancțiuni juridice corespunzătoare, concomitent cu instituirea unui cadru procesual adecvat.

Într-o recomandabilă viziune prospectivă, autorul apreciază că, prin partenogeneză formelor sale, metacategoria de răspundere juridică demonstrează că deține *in nuce* trăsătura de adaptabilitate la situații juridice noi, ca reflex al capacității și scopului imanent al dreptului de a sesiza și de a reglementa noile situații juridice și, uneori, chiar premergător construirii formelor tehnice de realizare pe cale normativă.

Prezintă un cert interes, din punctul de vedere prospectiv-aplicativ, aprecierea că în ceea ce privește limitele multiplicărilor și specializărilor trebuie să se aibă în vedere îndeplinirea finalităților dreptului până la nivel de instituție juridică și evitarea confuziilor unor regimuri excesiv de abundente, care să conducă la o antinomie a reglementărilor.

Viziunea critică întemeiată a autorului se manifestă și față de faptul că principala operațiune logică utilizată de teoreticienii dreptului în procesul de degajare a diverselor forme ale răspunderii juridice este *clasificarea* – metodă cu totul insuficientă.

Dând dovadă de probitate științifică și de autoexigență, autorul declară că nu este încă pregătit să formuleze o metodologie de cercetare științifică a genezei și manifestării formelor de răspundere juridică. Nu mai puțin însă, înțelege să prezinte tendințele metodologice care se desprind din cercetările dedicate temei răspunderii juridice, până în momentul finalizării lucrării și, eventual, să realizeze un inventar al acestora, care va putea fi utilizat, în viitor, ca punct de plecare al unei metodologii unitare în domeniu.

Este interesantă concluzia că în *metodologia identificării formelor răspunderii juridice stabilirea naturii lor juridice este cea mai potrivită*, față de dificultatea și complexitatea pe care le presupune.

În capitolul cu care se încheie lucrarea, cel referitor la partenogeneza juridică a răspunderii magistraților cu funcții de răspundere în cadrul instanțelor și parchetelor, se remarcă modul fructuos în care autorul a valorificat avantajele interdisciplinarității. Acesta se inspiră din existența studiilor de caz utilizate în Sociologia juridică, în Criminologie, în Dreptul comparat, făcând apel și la Știința Managementului, iar atunci când efectuează o cercetare regresivă, a evoluției legislației privind răspunderea juridică, implică și logistica formală sau, în altă variantă, legisprudența (Ludwig Wittgenstein).

Sau, pornindu-se de la premisa că reprezentând expresia încălzirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a unei forme a relațiilor sociale de muncă, și anume a relațiilor de conducere (management) aplicate specificului instituțiilor judiciare, se consideră că, o caracterizare a acestui tip nou de ilicit nu se poate realiza decât prin calchierea definiției abaterii disciplinare, apelându-se la conceptul de calchiere, de proveniență lingvistică.

Influențat pozitiv de tendința, manifestată încă din secolul trecut, de colaborare între științele juridice, pe de o parte, și cele naturale și medicale, pe de altă parte, autorul se inspiră din Biologie atunci când analizează pe larg fenomenul partenogenezei formelor de răspundere juridică. Atenția acordată interdisciplinarității este evidentă, mai ales atunci când se referă la colaborarea între Teoria Generală a Dreptului, ca știință juridică de sinteză, și științele juridice speciale, astfel cum sunt Dreptul civil, Dreptul penal, Dreptul muncii.

Vasta și aprofundata cercetare realizată de autorul Lucian-Sorin Stănescu are nu numai un caracter fundamental, ci și aplicativ, astfel cum am mai arătat. Exemplificând, amintim propunerea unei eventuale modificări legislative, în sensul definirii ilicitității și răspunderii specifice a managerilor instituțiilor judiciare, precum și în cel al stabilirii concrete a faptelor ilicite, de natură a atrage răspunderea acestora.

*Conducător științific, prof. univ. dr. Sofia Popescu
Cercetător științific emerit Institutul de Cercetări juridice
„Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române*



București, iulie, 2018



Introducere

Mutații conceptuale în analiza răspunderii juridice

Fenomenul juridic se constituie și se desfășoară conform unor legi obiective, pe care le putem descoperi cercetând tocmai ceea ce este rațional și firesc în multitudinea acțiunilor juridice, iar Teoria Generală a Dreptului este știința care studiază constantele structurale, funcționale și formale ale acestui complex fenomen¹. Dar dreptul, și cu atât mai mult fenomenul juridic, nu este format numai dintr-o «juxtapunere de norme», după cum o denumesc T. Ionașcu și E. Barasch, ori de acțiuni juridice, după cum am văzut mai sus, ci și ca o construcție logică, ca un ansamblu de concepte², ce desemnează ceea ce știm deja despre un lucru. Derivată din rafinarea conceptelor, cunoașterea dreptului constă în ajungerea la cunoașterea obiectului prin extragerea implicațiilor necesare din conceptele oferite de materialele juridice, acestea fiind suficiente, conținând noțiuni abstracte, a căror capacitate, poate de aplicare, «depășește orice ansamblu de norme particulare»³.

În studiul dreptului, tendința ca dreptul să fie tratat ca un fenomen complex se manifestă încă din deceniul al șaptelea al secolului al XX-lea, pe baza unor teorii elaborate pe mai multe niveluri, după cum urmează: logico-lingvistic, sociologic, psihologic și axiologic, fiecare atât pe plan ontologic, cât și pe plan metodologic⁴. „Dacă dreptul nu poate fi explicat prin el însuși trebuie să punem în operă un mare număr de perspective” – aceasta este deschiderea metodologică care ne-a oferit-o prof. I. Craiovan –, ceea ce antrenează cercetarea unor concepte care depășesc granițele unei singure discipline științifice, prin interdisciplinaritate, pluridisciplinaritate și transdisciplinaritate⁵.

¹ Gh. Mihai, *Teoria dreptului*, ed. a 2-a, Ed. All Beck, București, 2004, p. 18.

² T. Ionașcu, E. Barasch, *Despre relativa independență a unor aspecte ale formei în drept – problema constantelor dreptului* –, în SCJ nr. 2/1964, p. 183.

³ S. Popescu, *Unele aspecte privind conceptualismul juridic*, în „*In honorem* prof. univ. dr. Nicolae Popa. Culegere de studii juridice”, Ed. SITECH, Craiova, 2010, p. 329.

⁴ S. Popescu, D. Iliescu, *Probleme actuale ale metodologiei juridice*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 19.

⁵ I. Craiovan, *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a 3-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 253.

Așadar, această abordare tinde, în mod logic, spre configurarea unor concepte, categorii, la edificarea unor sisteme conceptuale dintre cele mai abstracte, care să subsumeze toate situațiile particulare, apte să ofere soluții juridice¹. Iată paradigma epistemologică în cadrul căreia am încercat să conceptualizăm procesul prin care răspunderea juridică (concept, categorie generală sau metacategorie de drept, statut epistemic care o plasează în orizontul de studiu al Teoriei Generale a Dreptului) se relevă prin formele sale particulare, care o validează și o confirmă la nivelul și prin mecanismele dreptului pozitiv².

Știind că „nimic eficace nu se poate întreprinde decât pornindu-se de la ceea ce este”³ întrucât generalizarea nu există decât în mintea noastră⁴, am plecat în demersul nostru de cercetare de la observația empirică și evidentă (motiv pentru care nu a suscitat interesul major al teoreticienilor dreptului) că tipologia formelor de răspundere juridică este un *dat* al sistemului dreptului, pendinte de problematica divizării acestuia în ramuri și subramuri. Numai că, aplecându-ne asupra genezei, asupra condițiilor apariției, asupra modurilor de manifestare în plan normativ și judiciar a formelor răspunderii juridice, precum și asupra consecințelor acestora în sistemul dreptului pozitiv român, am constatat că ambele problematici se potențează, se explică și se verifică reciproc și, totodată, împreună, ceea ce este de natură „să pună în evidență transformările relațiilor dintre părțile sale constitutive, evoluția dependențelor existente între ele (...) oferind posibilitatea explicării apariției unor noi formațiuni în cadrul sistemului dreptului”⁵.

În viziunea lui K. Popper, o teorie este semnificativă pentru știință dacă încearcă să rezolve o problemă științifică legată de descoperirea unei explicații⁶. Pe de altă parte, după cum constată R. Koselleck, „o realitate nu poate fi redusă pentru totdeauna la unul și același concept, ea produce o pluralitate de denumiri care ilustrează toată mutabilitatea obiectului lor”⁷. La rândul lor, astfel de concepte permit o ulterioară rafinare în concepte și mai abstracte – după cum observă distinsa teoreticiană a dreptului, prof. S. Popescu –, sistemul

¹ *Ibidem*, p. 246.

² Gh. Mihai, *op. cit.*, p. 20.

³ T. Ionașcu, E. Barasch, *Îmbinarea cercetării fundamentale cu cea aplicativă pe tărâmul dreptului*, în SCJ nr. 3/1966, p. 469.

⁴ S. Popescu, *Unele aspecte...*, *op. cit.*, p. 329.

⁵ S. Popescu, D. Iliescu, *op. cit.*, p. 36.

⁶ A. Busuoiu Botez, *Dialectica creșterii științei – o abordare epistemologică* –, Ed. Academiei, București, 1980, p. 83.

⁷ R. Koselleck, *Conceptele și istoriile lor*, Ed. ART, București, 2009, p. 58.

conceptual permițând soluții juridice pentru orice nouă situație¹. Epistemologia arată că dezvoltarea științei se face prin salturi mutaționale, denumite adesea «revoluții științifice», în care paradigmele științifice existente sunt înlocuite cu altele noi, incompatibile, incomensurabile imediat și, uneori, chiar inadecvate lingvistic².

Acesta este contextul în care am promovat și am conceptualizat, în **Capitolul I** al lucrării, *partenogeneza formelor de răspundere juridică*, căutând să înțelegem dacă această proprietate de sistem a răspunderii juridice este doar un reflex al fenomenului de inflație (metodologică) juridică sau reprezintă capacitatea sistemului dreptului de a se adapta mutațiilor vieții sociale contemporane, pe care le percepe imediat epistemologia juridică.

Conceptualizarea și conceptul desemnează actul și/sau obiectul de gândire ale căror sursă este subiectul epistemic și care conduce la o reprezentare generală a unei anumite clase de fenomene³. Pornind de la raportul *teorie-problemă*, ca bază a analizei cunoașterii științifice, mutațiile conceptuale în știință sunt similare modelelor mutațiilor genetice în dezvoltarea biologică și, respectiv, revoluțiilor în devenirea socială. Acestea presupun, printre altele, evidențierea discontinuității în succesiunea teoriilor științifice, antireducționismul și antiinductivismul lor, precum și accentuarea necesității de a explica momentele de inovație științifică⁴.

Ne-am pus speranța în faptul că «nici o cunoaștere nu pornește de la o totalitate de construcții absolut clare» și parcurge de regulă patru faze:

- 1) apariția problemei într-o anumită situație a cunoașterii;
- 2) recepția unei ipoteze plauzibile care reorganizează situația de cunoaștere, dar nu automat, ci prin prisma unor idei directoare, care nu se dovedesc însă în mod necesar și juste;
- 3) punerea la lucru, verificarea; 4) impulsivitatea rezultatelor încercării ipotezei asupra situației de plecare, pe care uneori o afectează în chiar normele și măsurile ei fundamentale⁵.

Ca atare, înscriindu-ne în acest model, ceea ce am încercat prin acest demers științific a fost, în primul rând, să schimbăm abordarea clasică a

¹ S. Popescu, *Unele aspecte...*, op. cit., p. 329.

² A. Busuioc Botez, op. cit., p. 80.

³ S. Popescu, *Unele aspecte...*, op. cit., p. 329.

⁴ A. Busuioc Botez, op. cit., pp. 80-81.

⁵ A. Botez, *Euristică și ipoteză în știință*, în A. Botez (coordonator), *Euristică și structură în știință*, Ed. Academiei, București, 1978, p. 119.

problematicii divizării sistemului de drept pozitiv în ramuri prin juxtapunerea ei cu problematica apariției și multiplicării formelor de răspundere juridică. În al doilea rând, ca metodă de cercetare, am recurs la *fenomenalizarea* procesului apariției unor noi forme ale răspunderii juridice în cadrul sistemului dreptului pozitiv, practicând o extindere a obiectului cunoașterii științifice din stadiul în care se afla teoria dreptului cu privire la acest subiect. Ideea întoarcerii la origini a unei instituții juridice sau a unui concept rezidă în știință în valența cercetării formării conceptelor care, prin regresivitate, poate conduce înapoi până la „experiența primară care a generat în cursul dezvoltării societății și a limbajului înțelegerea științifică și care a fost corelată cu o teorie critică a realității pentru ca practica umană să devină eficientă”¹.

Și, pentru a putea ajunge cât mai aproape de cauzele obiective și subiective, precum și de natura juridică a acestui deosebit fenomen care se manifestă în sistemul dreptului pozitiv, analiza este completată în două secțiuni. Prima privește raportul dintre personalitate și responsabilitate ca întreg, precum și raporturile dintre *persoane-în-drept* și formele de răspundere juridică, ca raporturi de multiplicare. În cea de-a doua, am urmărit fenomenul de despletire a răspunderii juridice în variatele sale forme de drept pozitiv prin influența atributelor de *mască – rol (social) – personaj* asupra raporturilor dintre categoriile de *personalitate umană – persoană – persoană-în-drept*.

Deoarece am operat cu o metodă filosofică mai puțin uzuală în drept (cel puțin în doctrina noastră juridică recentă), am extins cadrul conceptual cu două subsecțiuni în care am prezentat fenomenologia ca metodă de cercetare a structurilor eidetice și a formelor lor pozitive și, respectiv, fundamentele ontologice ale dreptului în opera autorilor W. Maihoffer, W. Schapp și A. Reinach.

În continuare, în **Capitolul al doilea**, completând cadrul epistemologic al lucrării, am abordat diviziunea și dinamica ramurilor de drept în sistemul dreptului pozitiv român, ca fiind cadrul sistemic și metodologic de desfășurare a acestui fenomen, începând cu paradigma formei și a conținutului în această chestiune. Tratarea fazelor în care se desfășoară fenomenul partenogenezei formelor de răspundere juridică pregătește problematica identificării metodologice a formelor răspunderii juridice, pe care am raportat-o la reperul validității în drept. Am încheiat capitolul cu o pledoarie pentru necesitatea

¹ *Ibidem*, p. 118.

întemeierii unei epistemologii proprii studierii sistemului răspunderii juridice și a manifestării formelor sale particulare în dreptul pozitiv.

Cea de-a treia parte a lucrării completează tema cu aspectele corelației dintre ramurile dreptului și formele răspunderii juridice, precum și cu cele referitoare la capacitatea lor de cogenerare reciprocă. Pornind de la provocarea teoretică lansată de prof. A. Iorgovan privind elementele care anunță apariția unei noi forme de răspundere juridică în cadrul unei ramuri de drept sau în afara acesteia, *noutatea pe care o propune lucrarea de față rezidă în abordarea relației inverse, mai precis a capacității unei noi forme de răspundere juridică de a genera o nouă ramură de drept, precum și a modului de receptare a ei de către o știință juridică de ramură*. Deoarece problematica în dezbatere presupune o abordare sistemică, structurală și teleologică a întreitului raport dintre *sistemul dreptului – ramurile dreptului – formele răspunderii juridice* și a structurilor pe care le dezvoltă aceste categorii juridice, ca expresie a complexității dreptului, precum și a modalității de reflectare a acestora în dreptul pozitiv și în metodologia juridică, am introdus unele considerații doctrinare despre noțiunea de „complexitate” în drept și, respectiv, despre metoda structuralistă în drept.

Capitolul al patrulea al prezentei lucrări, urmărind *idealul critic popperian*, care presupune încercări cât mai variate de testare și răsturnare a unei teorii, ceea ce poate conduce la experiențe și observații dintre cele mai interesante¹, este dedicat unei aplicații a teoriei noastre privind apariția unei noi forme de răspundere juridică, desprinsă din realitatea normativă, și anume răspunderea magistraților investiți cu funcții de conducere în cadrul instanțelor și parchetelor, pe care am clasificat-o ca fiind o formă de răspundere juridică *sui-generis*, având o dublă natură juridică, *managerială și disciplinară*. În acest sens, am urmărit structura acestei noi forme de răspundere juridică, respectiv, conținutul activității de management judiciar, al ilicitului managerial, natura și izvorul raportului juridic de muncă specific magistraților investiți în funcții de conducere, precum și specificul sancțiunii revocării din funcția de conducere ocupată. Totodată, am formulat și o propunere pentru recunoașterea metodologică a acestei forme specifice de răspundere juridică de către știința dreptului.

¹ *Ibidem*, p. 82.

Așadar, concluziile ne vor da ocazia să verificăm dacă această propunere metodologică va constitui un răspuns la o problemă dificilă a teoriei dreptului, situație despre care epistemologia ne arată că adevărul sau doar simpla presupunere despre acesta vor interesa în mod autentic știința. În caz contrar, ne vom consola cu observația că: „atunci când aflăm că o presupunere îndrăzneată este falsă, știm mai multe lucruri despre adevăr și ne apropiem mai mult de el decât prin înșiruirea unor truisme arhicunoscute”¹.

¹ *Ibidem*, p. 83.



Capitolul I

Partenogeneza formelor de răspundere juridică – reflex al fenomenului de inflație juridică sau de adaptare a dreptului la mutațiile vieții sociale contemporane

Motto: „Și atunci, unei întrebări naturale, aceea de a ști dacă este bine să facem un studiu ca al nostru – care se va încheia sau va avea tendința să se încheie printr-o construcție juridică nouă, de natură complet speculativă, dreptul fiind poate împiedicat în evoluția sa de speculații de acest gen, răspundem: da”. (N. Titulescu)

Secțiunea I.1.

Problematizarea subiectului și stadiul cercetărilor în doctrina juridică

O analiză asupra necesității obiective, a oportunității juridice și sociale și a cauzelor divizării formelor de răspundere juridică credem că presupune translarea ei pe trei planuri de dezbateră: 1. cel referitor la dat și construit sau conținut și formă în planul ontologiei dreptului, 2. cel al raporturilor care se instituie între categoriile personalitate umană – responsabilitate socială și juridică și, respectiv, între categoriile de *persoană-în-drept* – răspundere juridică și formele instituționale ale acesteia și 3. cel referitor la raportul dintre conceptualizare în drept și mutațiile conceptuale proprii epistemologiei juridice contemporane, cu reflectarea acestui fenomen în dreptul pozitiv și în metodologia juridică.

În mod evident însă, o astfel de abordare are nevoie și de o metodă de interpretare, mai bine zis, de o paradigmă de interpretare, căci ea nu este în mod propriu-zis consemnată în metodologia juridică, sens în care ne-am inspirat din concepția lui N. Titulescu, care îi credita pe civilisții moderni – pentru